

EMŞAL Ü NEŞÂYİH-İ TÜRKİ VE DİL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE*

Talip DOĞAN**

ÖZET

Milletlerin karakterlerini, hayat karşısındaki tutum ve zihniyetlerini yansıtan atasözleri; dil, edebiyat, tarih, folklor, sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi çeşitli alanlarla yakından ilgilidir. Bu sözler ayrıca, güçlü bir anlatıma ve kavram zenginliğine sahip olmaları yönüyle öne çıkan dil unsurlarındandır. Yerinde kullanıldığı zaman düşünceye büyük bir zenginlik katan atasözlerinde, dilin bütün imkânlarından istifade edildiği göze çarpmaktadır. Sözlü kültür ortamının ürünlerinden olan atasözleri, hayata dair her türlü hadiseyi, durumu birçok yönüyle ve renkliliğiyle aksettirir. Bundan dolayı atasözlerinde Türk milletinin ahlâk anlayışı, ortak değerleri, dini, zekâ parıltıları ve hayal gücü yer alır. Türk atasözleri, coğrafya, lehçe gibi farklılıkların ötesinde Türklüğün karakterini göstermekle birlikte aynı zamanda bir tarihî belge niteliğindedir. Türkçede atasözünü, tarih boyunca *sav*, *mesel* ve *darbimesel* gibi kelimelerle karşılanmıştır. Bugün Azerbaycan Türklerinde atasözünü yerine *atalar sözü*, *ata baba sözleri*, *emsâl*, *emsâl-i Türkân* gibi terimler kullanılmaktadır.

Emşal ü Neşâyih-i Türkî, Mirzâ 'Elineki Merâği tarafından İran Azerbaycanı'nın Meraga şehrinde 20. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Müellif yazması olan eser, Talik-Divanî kırması yazı ile yazılmıştır. Emşal ü Neşâyih-i Türkî, otuz üç sayfadan ibaret olan atasözlerini ihtiva etmektedir. Atasözleri eserde, ağız özellikleri korunarak kaydedilmiş olup Arap alfabesinin harf sırasına göre dizilmiştir.

Bu çalışmada, Emşal ü Neşâyih-i Türkî'de yer alan atasözlerinin yazım, ses ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Dil özellikleri aynı zamanda tarihî lehçeler ve Oğuz grubu ağızlarıyla mukayese edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emşal ü Neşâyih-i Türkî, atasözünü, Oğuzca.

THE EMŞAL Ü NEŞÂYİH-İ TÜRKİ AND ITS LANGUAGE PROPERTIES

ABSTRACT

The proverbs that reflect the characters of nations, their manner and mentality against life are connected to lots of fields such as language, literature, history, folklore, sociology, psychology and philosophy. Also these sayings are very important language

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fak. Dilbilim Bölümü, El-mek: dogan.talip@hotmail.com

characteristics in terms of strong expression and conceptual richness. When said in the right time, these sayings give power to the thought and we can see that they are made use of all the opportunity of language. The proverbs which are one of the products of oral culture setting have the power of expressing every kind of events about life with every aspect and colorfulness. So we can see the religious, moral, understanding, common values, mental state, imagination and intelligence glitters of Turkish nation. Turkish proverbs show the character of Turk beyond the differences like geography and dialect and also they have the characteristics of a historical document. Proverb in Turkish language was called as the words like *sav*, *mesel* and *darbimesel*. Today, Azerbaijan Turks use the terms like *atalar sözü*, *ata baba sözleri*, *emsâl*, *emsâl-i Türkân* instead of proverb.

Emşâl ü Neşâyiḥ-i Türkî was written by Mîrzâ 'Elineḳî Merâḡî in Meraga city of Iran Azerbaijan in the early years of 20th century. The handwritten literal work has Talik-Divanî font style. *Emşâl ü Neşâyiḥ-i Türkî* is thirty three pages and includes proverbs. Proverbs were saved according to letters lined up of Arab Alphabet and their dialect characteristics were saved.

In this study, spelling, voice and form properties of proverbs in The *Emşâl ü Neşâyiḥ-i Türkî* have been examined. In addition to this, language properties have been compared with historical dialects and dialects of Oguz group.

Key Words: *Emşâl ü Neşâyiḥ-i Türkî*, proverb, Oguz Turkish.

Giriş

Türkçede *atasözü*, tarih boyunca çeşitli kelimelerde karşılık bulmuştur. Dîvanü Lûgat-it-Türk'te *atasözü* için kullanılan *sav* "sav" kelimesi, "söz, haber, salık; mektup; risale; atalar sözü, darbimesel; kıssa, hikâye, tarihsel şeyler" anlamlarını ifade etmiştir (Atalay 1991: 498). Kutadgu Bilig'de *atasözü* yerine, *mesel* terimi kullanılmıştır¹. Osmanlı Türkçesinde de benzer biçimde *mesel*, *darbimesel* (bunların çoğul şekilleri *emsâl* ve *durûb-i emsâl*) terimleri kullanılmış ve bu durum, 20. asrın başlarına kadar devam etmiştir (Aksoy 1993: 14).

Türk dünyasında *atasözü* karşılığında, Yakutlarda *xohoono*; Altaylarda *ülgercomak*; Hakaslarda *söspek*; Kırgız, Kazak, Özbek, Karakalpaklarda ve Kazan Tatarlarında *makal*, *atalar süzi*, *aytım*, *eski söz*; Uygurlarda *makal*, *tabma*, *ulular sözü*; Kırım Tatarlarında *makal*, *kartlar sözü*, *hikmet*; Türkmenistan, Kuzey Afganistan ve İran Türkmenlerinde *makal*, *nakıl*, *atalar sözi*; Başkurlarda *makal*, *atalar hüzi*, *aytım*; Çuvaşlarda *samah*, *comak*, *oranlama*; Irak Türklerinde *atasözü*, *atalar sözü*, *eskiler sözü*; Kıbrıs, Balkan, Irak, Suriye ve Azerbaycan Türklerinde *atasözü*, *atalar sözü*, *ata baba sözleri*, *eskiler sözü*, *kartlar sözü*, *darb-ı kelâm*, *emsâl*, *emsâl-i Türkân*, *cümle-i hikemiyye*, *deme*, *demece*, *dayışet*; Anadolu ağızlarında *atasözü*, *deyişet*, *ozanlama*, *deme*, *demece*, *büyük sözler*, *duru sözler*, *ulular sözü*, *kelam-ı kibar*, *teselleme*, *söylence*, *oranlama* ve *sanaka* (*sınaka*) terimleri kullanılmaktadır (Gönen 2006: 11; Oy 1991: 44-46).

¹ Kutadgu Bilig'de *atasözleri* verilmeden önce "Buna benzer Türkçe bir *mesel* söyle der" ifadesi yer almaktadır. bkz. Özcan 1984: 19.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Atasözleri, sözlü geleneğin bir ürünü olmakla beraber Türkçenin yazılı eserlerinde de kullanılmıştır. İlk örnekleri Orhun Abidelerinde (Caferoğlu 1930: 43-46; Sertkaya 1983: 275-291) tespit edilen atasözlerine, Eski Uygur Türkçesi metinlerinde (Arat 1991: 272) ve Kutadgu Bilig (Gülensoy 1970: 89-105), Dîvanü Lûgat-it-Türk (Yazıksız 1921; Birtek 1944; Sakaoğlu 2001: 27-28), Atabetü'l Hakayık (Oy 1972: 158-161), Dede Korkut Hikâyeleri (Neriman oğlu ve Fehri Uğurlu 1993: 66-68) gibi temel eserlerle birlikte manzum eserlerin birçoğunda (Levend 1961: 137-146; Eyüboğlu 1973; Eyüboğlu 1975; Hengirmen 1990; Dilçin 2000) rastlamak mümkündür.

Atasözlerinin belirli bir düzene göre toplandığı eserlerin 15. yüzyıldan sonra yazılmaya başlandığı görülmektedir. Bu eserlerin kimileri, hâlihazırda yayınlanmış durumdadır (İzbudak 1936; Buluç 1978: 11-26; Kut 1986: 73-112; Elizade 1987²; Resul oğlu 1996; Çınar 1996).

Atasözleri, Osmanlı döneminde genellikle, klasik edebiyatın ve halk şiirinin türlerinde kullanılmış; fakat Tanzimat ile birlikte derlenip el yazmaları ve basma kitaplarda yayımlanmaya başlanmıştır (Vâcîd 1859; Şinasi 1863; Ahmet Vefik Paşa 1871; M. Said Tekezâde 1895).

Türkiye'de bilim adamları tarafından ortaya konulmuş atasözü çalışmalarının, Cumhuriyet döneminden itibaren bir hayli arttığı görülmektedir (Eminoğlu 2010: 172-184). Bu çalışmaların birçoğu, daha çok derlemelerden ibarettir.

İran'daki atasözlerinin toplanıp yayınlanmasında Ali Esger Müctehidî dikkati çekmektedir (Müctehidî 1332)³.

Bu konu teşkil eden Emsâl ü Neşâyiḥ-i Türki, Mirzâ 'Elineki Merâği tarafından İran Azerbaycanı'nın Meraga şehrinde, 20. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Eserin cildi üzerinde, Tahran'da bulunan Meclis-i Şürâ-yı Milli Kütüphanesi'nin etiketi yer almaktadır. Etiket; kitabın adı (Emsâl ü Neşâyiḥ-i Türki-Dîvân-ı Merâği), müellifin adı (Mirzâ 'Elineki Merâği), kitap kayıt numarası (79152) ile bölüm ve aynı zamanda yazma numarası (8830) gösterilmektedir. İlk ve son sayfalarında ise Tebriz'de bulunan Ca'fer Sultân el-Ḳurâi adlı kütüphanenin damgası ile *Tebrîz 1365 Kamerî* kaydı göze çarpar. Bu damgadan, eserin önce Ca'fer Sultân el-Ḳurâi Kütüphanesi'nde bulunduğu ve daha sora Meclis-i Şürâ-yı Milli Kütüphanesi'ne nakledildiği anlaşılmaktadır.

Koyu vişne renkli, şirazeli ve meşin ciltli olan eser, Talik-Divanî kırması yazı ile yazılmış ve tamdır. Düzensiz satırlı, tek sütun hâlinde, cetvelsiz, okunaklı bir nüsha olup müellif yazmasıdır. Kağıdı filigranlı, krem renkli, aharlı, 20.5 x 13.5 (14 x 8) cm. ebadındadır. Sayfa (varak) sayısı, toplamda 60'tır; fakat sayfaların numaralarında problem bulunmaktadır. 29 sayfaya kadar düzenli olan sayfa numarası, sonrasında düzensiz bir şekilde devam ettirilmiştir.

El yazama eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, 33 sayfadan ibaret olup atasözlerini ihtiva etmektedir. Atasözleri, Arap alfabesinin harf sırasına göre dizilmiştir. İkinci bölümde ise müellifin Farsça ve Türkçe şiirleri bulunmaktadır.

Eserin kapağında yahut iç sayfalarında, tedvin ve yazılma tarihine dair hiç bir bilgi verilmemiştir; fakat 33. sayfadan sonra esere eklenmiş olan Farsça ve Türkçe şiirlerden birinin sonunda şöyle bir ifade dikkati çekmektedir:

² Türkiye'de bu eser hakkında, Heyet (1988: 43-48) tarafından tanıtma yazısı kaleme alınmıştır. Ayrıca, birtakım eklerle biraz daha işlenerek Haydar Bayat (1992) tarafından yayınlanmıştır.

³ İran'da atasözlerini konu edinen diğer eserler için bkz. Dehrganî 1294; Kuds 1359; Vahid 1366; Zaferhah 1370; Vefayî 1374; Kadı 1376; Yusufî 1377; Ferehanî 1378; Berence 1379; Perizâd 1380; Settârî 1382; Kızıl 1382; Azerlu 1994.

Velehu eyzen, der- 'îd-i nevrûz der-sene-i hezâr u sîsed u bist u heşt-i hicrî der-rûz-i nohum-i rebî 'u 'l-ulâ-yi kamerî 'îd-i nevrûz ve 'îdu'z-zehrâ der-yek rûz bûde est gofte şode est. “Ve yine, Hicrî 1328 yılı Nevruz Bayramında, Kamerî rebîu'l-ulâ'nın (ilkbaharın) 9. gününde Nevruz ile Zehrâ Bayramının aynı olduğu günde söylenilmiştir.” Bu yazı, eserin de aşağı yukarı aynı tarihte yazılmış olduğuna işaret etmektedir. Hicrî 1328 yılı, Miladî tarihe göre 1910 yılına tekabül etmektedir (Doğan 2013: 2-6).

Bu çalışma, Emsâl ü Neşâyiḥ-i Türki'de yer alan atasözlerine dayanmaktadır. Atasözlerinin, eserde ağız özellikleri korunarak kaydedilmiş olması ayrıca önem arz eder. Çalışmada, Emsâl ü Neşâyiḥ-i Türki'deki atasözlerinin yazım, ses ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Dil özellikleri aynı zamanda tarihî lehçeler ve Oğuz grubu ağızlarıyla mukayese edilmiştir. Örnek kelimeler ve örneklerin geçtiği cümleler, yanında Türkiye Türkçesiyle birlikte verilmiştir.

Dil Özellikleri

Yazım Özellikleri⁴

1. /a/ ünlüsünün yazılışı: /a/ ünlüsü kelime başında /ā/, kelime içinde /a/, kelime sonunda ise /a/ ve /a/ ile yazılmıştır: أت *at* “at”, تارى *Tarı* “Tanrı”, داماردا *damarda* “damarda”, باشه *baş* “baş”.

2. /e/ ünlüsünün yazılışı: /e/ ünlüsü kelime başında /e/, kelime sonunda /e/ ile yazılmıştır: ات *et* “et”, يره *yere* “yere”.

Kelime içinde /e/ ünlüsü genellikle harfle gösterilmemiştir: كلور *gelür* “gelir”, سورن *süren* “süren”.

Bu ses kelime içinde bazı örneklerde /e/, birkaç örnekte ise üstün ile gösterilmiştir: دوهسنى *devesini* “devesini”, كوزهسى *küzesi* “testisi”, ددم *dedem* “dedem”, دؤون *devön* “deven”.

3. /è/ ünlüsünün yazılışı: Kelime başında /è/ ünlüsü /ey/ ile yazılmıştır: اوى *évi* “evi”, ايل *el* “halk, memleket”.

Kelime içinde /è/ ünlüsü genellikle harfle gösterilmemiştir: گتدى *gètdi* “gitti”, يرده *yèrde* “yerde”.

Kelime içinde /è/ ünlüsü bazen /ey/ ile yazılmıştır: وير *vèr* “ver”.

4. /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazılışı: Kelime başında /i/ ünlüsü /ey/ ile yazılmıştır: ايت *it* “it”.

Kelime içinde /ı/ ve /i/ ünlüleri kimi zaman ünsüz sesin harfi önünde /ey/ ile gösterilmiştir: باشين *başın* “başını”, سوينه *sèvine* “sevine”.

Kelime içinde /ı/ ve /i/ ünlüleri için kimi zaman da harf kullanılmamıştır: باشوا *başıva* “başına”, کرمجکده *kermecikde* “kermecikte”.

Kelime sonunda /ı/ ve /i/ ünlüleri /ey/ ile yazılmıştır: باباسى *babası* “babası”, بگلوکى *beglügen* “beyliği”.

5. /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı: Kelime başında /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri /o/ ile yazılmıştır: اولسا *olsa* “olsa”, اوز *öz* “kendi, öz”, اوجا *uca* “yüce”, اوز *üz* “yüz”.

Kelime içinde /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri /eli/ yazılmıştır: يوغون *yogun* “kalın, katı”, کورمدون *görmedün* “görmedin”, يالوارور *yalvarur* “yalvarır”, گونی *güni* “günü”.

⁴ bkz. Doğan 2013: 7-8.

Kelime içinde /ö/ ve /ü/ ünlüleri için bazı örneklerde ötre kullanılmıştır: *أوله élive* “eline”, *سُور söver* “sever”.

Kelime sonunda /u/ ve /ü/ ünlüleri / eli /yazılmıştır: *سو su* “su”, *بللو bellü* “belli”.

6. Arapça ve Farsça kökenli kelimeler özgün imlalarıyla yazılmıştır: *حاضر hâzır*<Ar. “hazır”, *دعا du* ‘*ā*<Ar. “dua”, *کرایه kirāye*<Far. “kira”, *بدنام bednām*<Far. “kötü bilinen”.

Ancak, nadir olmak kaydıyla, bu duruma istisna teşkil eden örnekler de vardır: *آروات arvat* “kadın”.

7. Kelime başındaki /b/ ünsüzü, kimi örneklerde /پ/ harfî ile yazılmıştır: *بلمز bilmez* “bilmez”, *بہلê* “böyle”, *بہل bel* “bel”, *بلدیرچین bildirçin* “bıldırcın”.

8. İkiz ünsüzler, şedde ile gösterilmiştir: *داشقاқ daşşaq* “taşak”, *اوصور oşşur*- “osurmak”, *اولم öllem* “ölürüm”.

9. Eski Türkçedeki kelime başı /k-/ların Azerbaycan sahasında tonlulaşıp /ğ-/ olduğu bilinmektedir (Ergin 1971: 96). Metinde bu kelimeler /ق/ harfî ile yazılmıştır. Ancak yazıda böyle gösterilse de 20. yüzyılın başlarında bu kelimelerin Azerbaycan sahasında tonlu olduğu aşikârdır: *kaç-* “kaçmak”, *kal-* “kalmak”, *karı-* “ihtiyarlamak”, *kardeş* “kardeş”, *karışdır-* “karıştırmak”, *korh-* “korkmak”.

Ses Bilgisi Özellikleri

1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Metinde kalınlık-incecik bakımından *eyak* kelimesinin uyumsuzluğu göze çarpmaktadır⁵:

➤ Kêçini kêçi *eyakından*, koyunu koyun *eyakından* (ENT: 49); “Keçiyi keçi ayağından, koyunu koyun ayağından”.

➤ Bir başmağ ki, *eyaka* dar olsa, çıhard at (ENT: 35); “Ayağa dar gelen ayakkabıyı, çıkart at”.

➤ Gezen *eyaka*, daş deger (ENT: 49); “Gezen ayağa, taş değer”.

Kalınlık-incecik uyumu, bazı örneklerde ise ince ünlülü kelimelere kalın ünlülü eklerin gelmesiyle bozulmuştur:

➤ Êşege *minmağ* bir ‘*eyb*, *ênmağ* iki ‘*eyb* (ENT: 30); “Eşeğe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp”.

➤ Derd bir olsa, *dirilmağa* ne gerek (ENT: 41); “Dert bir olsa, dirilmeye ne gerek”.

➤ Soruşa soruşa Hind’e *gétmağ* olı (ENT: 44); “Sora sora Hint’e gidilir”.

➤ Uzun *gétduğ*, kıssa *gelduğ* (ENT: 31); “Uzun gittik, kısa geldik”.

2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun, Türkçenin ilk devirlerinden beri sağlam olduğu söylenemez. Bilhassa, Eski Oğuz Türkçesinde bazı eklerin sadece yuvarlak yahut düz şekilleriyle kullanılması, düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan önemli faktörlerin başında gelir (Timurtaş 2005: 52-53; Gülsevin ve Boz 2004: 94-96).

⁵ Krş. Doğan 2010: 34’te *eyax*.

Benzer şekilde, metinde ünlü uyumunun bilhassa düzlük-yuvarlaklık bakımından sağlam olmayışı dikkati çekmektedir. Bir kaide hâlinde olmasa da kelime ve eklerde bu uyumsuzluğu geniş ölçüde görmek mümkündür.

Metindeki yuvarlak ünlülü kelimelere örnekler:

- At *tepüğine* at dözer (ENT: 28); “At çiftesine at dayanır”.
- İt, yiyesine hürmek ‘*eyb degül* (ENT: 33); “İtin, sahibine havlaması ayıp değil”.
- İgidün igidden neyi *artuğdı*, *êhtiyâtı* (ENT: 34); “Yiğidin yiğitten ihtiyatı fazladır”.
- Tenbele dèyersen, *kapunı* ört; dèyer, yel eser örter (ENT: 38); “Tembele, kapıyı ört, dersin; o da, yel eser örter, der”.
- İt, uluya uluya yuvasına *kırt getüri* (ENT: 39); “İt, uluya uluya yuvasına kurt getirir”.
- Eli kesügün, eli *kesükden* heberi olı (ENT: 30); “Eli kesiğin, eli kesikten haberi olur”.

Yuvarlak ünlülü şekilleriyle düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalan eklere örnekler:

- *Kaıra* dèdiler, atan *kimdür*; dèdi, anam *atdur* (ENT: 46); “Kaıra, atan kimdir, demişer; katır, anam attır, demiş”.
- *Ananın* emcegin burağub, *atanun* daşşakına yapışur (ENT: 29); “Ananın memesini bırakıp, babanın taşağına yapışır”.
- İtnen yoldaş ol, *degnegün* elden koyma (ENT: 33); “İtle yoldaş ol; ama değneğini de elden bırakma”.
- Tarı’nyan *Tarlık* èlemek olmaz (ENT: 37); “Tanrı’ya Tanrılık edilmez”.
- *Atluynan* piyâdenün sevdâsı olmaz (ENT: 29); “Atlıynan yayanın sevdası olmaz”.
- *Keğbenün* köyli olsa, *dīvār çatlağınnan* *vèrür* (ENT: 47); “Orospunun gönlü olsa, duvar çatlağından bile verir”.
- *Qurtun* üzün *gördün* mübârek, *görmedün* dağı mübârek (ENT: 37); “Kurdun yüzünü gördün mübarek, görmedin daha mübarek”.
- İt bülür dağarcıkda ne var, dağarcık bülür ite ne *vèrüb* (ENT: 33); “Torbada ne olduğunu it bilir, ite ne verildiğini de torba bilir”.
- At özgenün, göt özgenün, vır *yèrisün* (ENT: 28); “At başkasının, göt başkasının, vur yürüsün”.
- *Degirman*, *bildügin* èler; *çağçağı*, başım döger (ENT: 42); “Değirmen, bildiğini yapar; çarkı, başını döver”.
- Bir budağa *çılıhub*, min budağı terpetme (ENT: 35); “Bir dala çıkıp, bin budağı kıpırdatma”.
- On iki imâma *yalvarunca* bir Tarı’ya yalvar (ENT: 30); “On iki imama yalvarıncaya kadar bir Tanrı’ya yalvar”.

Metinde, düz ünlülü şekilleriyle görülen kelimelere örnekler:

- Yavuk *konşı*, uzak *qohumdan* yèydür “Yakın komşu, uzak akrabadan daha iyidir”.
- *Çoğ* bilmiş *tülki*, *kuyruğınnan* teliye düşer (ENT: 39); “Çok bilmiş tilki, kuruğundan deliğe düşer”.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- *Öli* ki sayıklamaka düşdi, yasdığın çek (ENT: 32); “Ölü, sayıklamaya düşünce yastığını çek”.
 - *Çoh* koyunun *çoh kuzısı* olı (ENT: 39); “Çok koyunun çok kuzusu olur”.
 - *Dutulmamış oğrının* filce güci var (ENT: 42); “Yakalanmayan hırsızın fil gibi gücü var”.
 - *Saman tüşdisi*, göz çıhardur (ENT: 43); “Samanın dumanı, göz çıkartır”.
 - *Yolçının* üzi keredi, torbası *dolı* (ENT: 52); “Yolcunun yüzü kara, torbası doludur”
- Düz ünlülü şekilleriyle düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan eklere örnekler:
- *Odunçı* gözi, kermecikte olı “Oduncu gözü, kermecikte⁶ olur”.
 - İlanun *kuyruğın* basmıyasan, dönüb adamı çalmaz “Yılanın kuyruğuna basmazsan, dönüp adamı sokmaz”.
 - *Kal*’a *kapusını* bağlamak olı, adamun ağzını bağlamak olmaz (ENT: 47); “Kale kapısını bağlamak mümkün olur; ama adamın ağzını bağlamak mümkün olmaz”.
 - *İt*, *sümügi* sevine sevine yeyer, sıçanda tamâşadı (ENT: 33); “İt, kemiği sevine sevine yer, sıçığında temaşadır”.
 - Görmemişün oğlı *oldı*, çekdi çükin kopardı (ENT: 50); “Görmemişin oğlu olmuş, çekip çükünü kopartmış”.
 - Yügürek at, arpasını *arturı* (ENT: 52); “Yürük at, arpasını artırır”.
 - Tāze dellek gelüb kāküli yana *koyurı* (ENT: 38); “Taze berber gelip kākülü yana koyuyor”.

3. Ünlü Değişmeleri

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a>o değişmesi: Bu ünlü değişmesi, kelime başında dudak ünsüzü /v/’nin yanında tespit edilmiştir⁷:

- *Aksak* it *ova* gétmez, dutsa da burakmaz (ENT: 29); “Aksak it ava gitmez, tutsa da bırakmaz”.

e>ö değişmesi: e>ö değişmesi, dudak ünsüzü /v/’nin yanında kelime içinde ortaya çıkar⁸:

- *Deli*, kırmızı *söver* (ENT: 41); “Deli, kırmızı sever”.
- *Devön* bèle ölidür ki, hālvā da yēyebilirmir (ENT: 41); “Deven böyle ölüdür ki, helva da yiyemiyor”.

ı>u değişmesi: Bu ünlü değişmesi, dudak ünsüzü /b/’nin yanında ilk hecede görülür:

- *Kor*, dutduğun *burahmaz* (ENT: 50); “Kör, tuttuğunu bırakmaz”.

i>ü değişmesi: i>ü değişmesi, ilk hecede dudak ünsüzü /b/’nin yanında meydana gelir⁹:

⁶ *kermecik*: tezekcik.

⁷ Krş. Şireliyev 1962a: 46-47.

⁸ Krş. Şireliyev 1962a: 48.

⁹ Krş. Şireliyev 1962b: 27’de *büldür*, *bülür*.

➤ *Ka*bağdaki *bülse*, daldaki ne deyecek, hiç danışmaz (ENT: 46); “Öndeki, arkadaşakinin ne diyeceğini bilse hiç konuşmaz”.

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

u>ı değişmesi: Bu ünlü değişmesi, dudak ünsüzleri /b/ ile /v/'nin yanında ortaya çıkar¹⁰:

➤ *Ev bızavı* öküz olmaz (ENT: 31); “Ev buzağısı öküz olmaz”.

➤ Toyuk gelü, kaz yerişi yerimağa, *vırar*, göti yırtılır (ENT: 38); “Tavuk, kaz gibi yürümeye çalışırsa kışını yırtar”

Geniş Ünlülerin Daralması

a>ı değişmesi: a>ı değişmesi, sonu /a/ ünlüsüyle biten kelimelerin eklerle birleşmesi esnasında, yardımcı ses /y/'nin daraltıcı etkisi sonucunda gerçekleşir. Bu ünlü değişmesinde, orta hecenin vurgusuz olması da rol oynamaktadır:

➤ *Anlıyanun* kulu olasan, *anlamıyanun* aşası da *olmıyasan* (ENT: 28); “Anlayanın kulu ol, anlamayanın aşası bile olma”.

➤ Özinün başın *bağlıyabilmir*, toyda gelin başı bağlır (ENT: 32); “Kendi başını bağlayamıyor; ama düğünde gelin başı bağlıyor”.

➤ Ulular sözine *bağmıyan*, uluya uluya kalur (ENT: 33); “Ulular sözünü dinlemeyen, uluya uluya kalır”.

e>i değişmesi: Bu ünlü değişmesi, benzer şekilde /y/ ünsüzünün yanında, sonu /e/ ünlüsüyle biten kelimelerin eklerle birleşmesi sırasında görülür:

➤ Tarı'nı *görmüyübler*, 'eğlinden tanılar (ENT: 37); “Tanrı'yı görmemişler aklından tanyorlar”.

➤ Arı kehrin *çekmiyen*, bal kedrin ne bilür (ENT: 28); “Arı kahrını çekmeyen, bal kadrini ne bilir”.

4. Ünlü Düşmesi

/a/ düşmesi: Şu örnekte sonu /t/ ünsüzüyle biten fiil, geniş zamanda teklik 1. şahısla çekimlendiğinde vurgusuz orta hecede ve iki sürekli ünsüz arasında kalan zaman ekinin ünlüsü düşer¹¹:

➤ Boş kâseni, dolu kâseye *vırram* (ENT: 36); “Boş kâseyi, dolu kâseye vururum”.

/e/ düşmesi: Bazı örneklerde sonu /l/ ünsüzüyle biten fiiller, geniş zamanda teklik 1. şahısla çekimlendiğinde vurgusuz orta hecede ve sürekli ünsüzler arasında kalan zaman ekinin ünlüsü düşer¹²:

➤ Birde gelin olsam, oturuşuk duruşukumu *büllem* (ENT: 35); “Birden gelin olsam, oturma durma biçimimi bilirim”.

➤ Hëyf ki, men *öllem*, sene dëyeller, başun sağ olsun (ENT: 40); “Yazık ki, ben ölürüm; sana, başın sağ olsun, derler”.

¹⁰ Krş. Şireliyev 1962a: 44'te *vır*; Doğan 2010: 49'da *vır*-.

¹¹ Krş. Buluç 2007a: 277'de *allam*, *yıhıllam*; Sarıkaya 1998: 87'de *ollam*; Gökdağ 2006: 108'de *aparram*.

¹² Krş. Doğan 2010: 53'te *gellem*, *pişirrem*.

/ı/ **düşmesi:** Kelimelerin vasıta hâli ekiyle birleştiği bazı örneklerde /ı/ ünlüsünün düştüğü görülür¹³:

- Kere palas, *yumağnan* ağarmaz (ENT: 46); “Kara halı, yıkamakla ağarmaz”.
- Ölüm, *kaşnan* göz arasındadır (ENT: 32); “Ölüm, kaşla göz arasındadır”.
- Halvâ halvâ demeknen ağız şirîn olmaz, *yağnan* doşâb gerek (ENT: 39); “Helva helva demekle ağız tatlanmaz, yağ ile pekmez gerek”.

/i/ **düşmesi:** Kelimelerin vasıta hâli ekiyle birleşmesi esnasında /i/ ünlüsü, kimi zaman düşer:

- Degirman, *növbetlen* olı (ENT: 42); “Değirmen, nöbetle olur”.
- Ak *götnen* kere göt, çaydan keçende me‘lüm eler (ENT: 29); “Ak götle kara göt, çaydan geçildiğinde belli olur”.
- *Behşnen* hâca geden, yollarda sergerdân olur (ENT: 35); “Bahisle hacca giden, yollarda avare olur”.

5. Ünsüz Değişmeleri

Tonlulaşma

t>d değişmesi: Kelime başı /t-/ , metindeki kimi örneklerde /d-/’lidir:

- Ahilinen *daş* daşı, cāhilinen bal yeme (ENT: 28); “Akıllı ile taş taşı, cahil ile bal yeme”.
- Özge atına minen, *têz düşer* (ENT: 32); “Başkasının atına binen, tez düşer”.
- At minenüdi, *don* giyenün (ENT: 28); “At binenin, giysi giyenindir”.
- Şerik yahşî olsaydı, Tarî özi için *dutardı* (ENT: 44); “Ortak iyi olsaydı, Tanrı kendisi için tutardı”.
- İlan, her yere egri gêtse, yuvasına *düz* gèder (ENT: 34); “Yılan, her yere eğri gitse de yuvasına düz gider”.
- Beg vèren atun *dişine* bahmazlar (ENT: 36); “Bey veren atın dişine bakmazlar”.

Bazı kelimeler ise /t-/’li biçimleriyle yer alır¹⁴:

- Yaz gününün *töküleni*, kış gününün aş dadı olı (ENT: 52); “Yaz gününün döküleni, kış gününün aş tadı olur”.
- Çömçe *tutan*, sene sarıdur (ENT: 39); “Keççe tutan, sana doğrudur”.

Sızıcılışma

k>ğ değişmesi: Bazı kelimelerde hece başındaki /k/’lar, /ğ/ olur:

- Hına çoğ olanda göte de *yahallar* (ENT: 40); “Kına çok olduğunda göte de yakarlar”.
- Adamun yere *bahanı*, suyun vām ahanından hezer (ENT: 28); “Adamın yere bakanı, suyun sakın akanından sakıncalıdır”.

¹³ Krş. Şireliyev 1962a: 71.

¹⁴ Krş. Haydar 1979: 191’de *tiken, tikip, töktü*; Gemalmaz 1995: 175’te *töyh-*; Ercilasun 2002: 110’da *tiken, töhdi*.

➤ Özinden aşağıya bah, özinden *yuharıya* bahma (ENT: 31); “Kendinden aşağıya bak, kendinden yukarıya bakma”.

➤ Hālvāçı kızı *dahı* şirin (ENT: 40); “Helvacı kızı, daha şirin”.

➤ *Arhalı* köpek, kurt basar (ENT: 29); “Arkalı köpek, kurt basar”.

k>h değişmesi, bazı örneklerde kelime ve hece sonunda görülür¹⁵:

➤ Bi’smillāhnan donkuz, darıdan *çihmaz* (ENT: 36); “Domuz, bismillah ile darıdan çıkmaz”.

➤ ‘Avratı, er *sahlar*; peniri, deri (ENT: 45); “Kadını, koca korur; peyniri, deri”.

➤ *Yahşı* oğul, atasına ‘ār olmaz (ENT: 51); “İyi oğul, babasını utandırmaz”.

➤ Yuyulmamış kaşuk kimi, özivi arıya *sohma* (ENT: 52); “Yıkanmamış kaşık gibi, kendini araya sokma”.

ç>ş değişmesi: Birkaç örnekte hece sonundaki /ç/ ünsüzü, /ş/’ye dönüşür¹⁶:

➤ Ölümünden *kaşmak* olmaz (ENT: 32); “Ölümünden kaçılmaz”.

➤ Ayran tapmaz *işmege*, çadıralı geder sıçmağa (ENT: 34); “Ayran bulmaz içmeye, çarşafı gider sıçmaya”.

ğ>v değişmesi: Kimi örneklerde hece başındaki /ğ/’lar, /v/ olmuştur¹⁷:

➤ Év *bızavı* öküz olmaz (ENT: 31); “Ev buzağısı öküz olmaz”.

bızav< Etü. *buzagu* (Clauson 1972: 391).

➤ Kirāyesi çok, menzili *yavuk*, hēsāb harasındadır (ENT: 49); “Kirası çok, mesafesi yakın, hesap bunun neresindedir”.

yavuk< Etü. *yağuk* (Clauson 1972: 901).

➤ *Savuk*, demir döğüri (ENT: 44); “Soğuk, demir dövüyor”.

savuk<Etü. *soğık* (Clauson 1972: 808).

Akıcılaşıma

b>m değişmesi: Azerbaycan sahasının karakteristik bir özelliği olarak bazı kelimeler, metinde de /m-/’lidir¹⁸:

➤ Filün *min* fikri var, filbānun minbir (ENT: 46); “Filin bin fikri var, fil sürücüsünün binbir”.

➤ Uzağda *menim* olsun, yavukda bizim olsun (ENT: 31); “Uzak benim olsun, yakında bizim olsun”.

ğ>y değişmesi: Hece başındaki /ğ/ ünsüzü şu kelimedede /y/ olmuştur¹⁹:

¹⁵ Krş. Timurtaş 2005: 66’da *çoh, yoh, oh, yohsul*; Şireliyev 1962a: 96.

¹⁶ Krş. Sönmez 1998: 157’de *heş, üş, ağaş*.

¹⁷ Krş. Timurtaş 2005: 71’de *sovu-, sovuk*; Doğan 2010: 74’te *yovux*.

¹⁸ Krş. Ergin 1971: 98-99.

¹⁹ Krş. Sarıkaya 1998: 121’de *soyug*.

➤ Kögli balığ istiyen, götin *soyuk* suda koyar (ENT: 50); “Gönlü balık isteyen, götünü soğuk suya koyar”.

soyuk <Etü. *soğık* (Clauson 1972: 808) “soğuk”.

g>y değişmesi: Kelime ortasında /g/ ünsüzü, birkaç örnekte /y/’ye dönüşmüştür²⁰:

➤ Uzak yerün *döymencini* holaynan *döyeller* (ENT: 31); “Uzak yerin döymencini²¹ çift ile döverler”.

➤ *Söyme* gedā atamı, *söyrem* beg atavı (ENT: 44); “Sövme fakir atama, söverim zengin atana”.

Süreksizlik

ş>ç değişmesi: Bir kelimedede, hece başındaki /ş/ ünsüzü /ç/’ye dönüşmüştür²²:

➤ ‘Ekillü düşmen, ‘ekilsiz dostdan *yahçıdur* (ENT: 45); “Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir”.

Süreklî Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

η>m değişmesi: Bir örnekte, yuvarlak ünlünün yanında /η/ ünsüzü, /m/ olmuştur²³:

➤ Kurt yuvasından *sümük* esgük olmaz (ENT: 47); “Kurt yuvasından kemik eksik olmaz”.

sümük <Etü. *süyük* (Clauson 1972: 838).

η>v değişmesi: Teklik 2. şahıs iyelik eki almış isimlerin yükleme ve yönelme hâli ekleriyle birleşmesi esnasında /η/ ünsüzü, /v/’ye dönüşür²⁴:

➤ Aldun *payıvı*, çağır *dayıvı* (ENT: 28); “Aldın payını, çağır dayımı”.

➤ Eşege dediler, *me’rifetivi* göster, küle ağnadı (ENT: 30); “Eşeğe, marifetini göster, demişler; eşek de külde yuvarlanmış”.

➤ Bir yerde yat, *altıva* su çıkmasun (ENT: 35); “Bir yer yat, altına su çıkmasın”.

➤ Senün *ipive* odun düzmağ olmaz (ENT: 44); “Senin ipine odun düzülmez”.

➤ *Kürküve* bit düşdi, *évive* od düşdi (ENT: 49); “Kürküne bit düştü, evine ateş düştü”.

l>n değişmesi: Bu ünsüz değişmesi bazı örneklerde, pekiştirme görevindeki /n/ ile genişlemiş olan +IIA+n edatında gerileyici benzeştirmeyle meydana gelir:

➤ *Suyınan*, kurdun ağzı bağlanı (ENT: 44); “Suyla kurdun ağzı bağlanır”.

➤ *Korınan* yoldaş ol, Tanı’rı arada gör (ENT: 50); “Körle yoldaş ol, Tanrı’yı arada gör”.

➤ *Ķarkaynan* yoldaş dimdigi, poĶda olur (ENT: 46); “Kargayla yoldaş olanın gagası, bokta olur”.

²⁰ Krş. Gökdağ 2006: 130’da *büyün*, *eyer*.

²¹ *döymenç*: tereyağı ile yoğrulmuş ve sıkıştırılmış ekmeğin parçaları.

²² Krş. Doğan 2010: 79’da *yaxçı*.

²³ Krş. Karini 2009: 97’de *sümük*.

²⁴ Krş. Buluç 2007b: 297; Sarıkaya 1998: 127’de *neneve*, *oğluyı*, *boynuva*, *derdive*, *özivi*, *gelbivin*; Gökdağ 2011: 5’te *özüve*, *yaduva*.

- *Südünen* giren, *sümükn*en çıkar (ENT: 44); “Sütle giren, kemikle çıkar”.

6. Ünsüz Benzeştirmeleri

Bu ses olayı, aynı kelime ortasında veya söyleniş açısından aynı durumda bulunan kelimeler içinde boğumlanma noktaları yakın olan ünsüzlerin, birbirlerini tamamen ya da kısmen benzeştirmesi olayıdır (Korkmaz 1994: 92-93). Ünsüz benzeştirmeleri, ilerleyici ve gerileyici olmak üzere iki yönde meydana gelir. Metinde görülen ünsüz benzeştirmelerine örnekler:

İlerleyici Benzeştirme

Tam Benzeştirme

-nd->-nn- benzeştirmesi: Bazı örneklerde sonu /n/ ile biten kelimeler ile zamir /n/'si almış kelimelerden sonra ayrılma hâli eki geldiğinde hâl ekindeki /d/ ünsüzü, /n/'ye dönüşür²⁵:

- İt eyağın, *kārvān*an esirgeme (ENT: 33); “İtin ayağını, kervandan esirgeme”.
- Bitmemiş yovşan *dibinnen*, doğmamış dovşan balası ahtarır (ENT: 37); “Yetişmemiş yovşan²⁶ dibinde, doğmamış davşan yavrusu arıyor”.
- İte çörek vermesen, *acın*nan hürer (ENT: 33); “İte ekmek vermesen, acından havlar”.
- Yētimī ne dōg, ne sōg, çöregın *elinnen* al (ENT: 51); “Yetimi ne döv, ona ne de söv; yetimin ekmeğini elinden al”.

-ld->-ll- benzeştirmesi: Bu benzeştirme bir örnekte tespit edilmiştir:

- Yalançı, t̄ama'kārı *alladı* (ENT: 52); “Yalancı, açgözlüyü aldatır”.

Yarı Benzeştirme

-tl->-td- benzeştirmesi: Bu benzeştirme, sonunda /t/ ünsüzü bulunan iki kelimededen sonra /l/ ile başlayan ek geldiği zaman gerçekleşir:

- Öli koyun *süt*di olı (ENT: 31); “Ölü koyun sütlü olur”.
- *Ket*di ölüsü, nēylər sidr-kāfurı? (ENT: 48); “Köylü ölüsü, ne yapar sidr-kāfur²⁷?”

Gerileyici Benzeştirme

Tam Benzeştirme

-rl->-ll- benzeştirmesi: Bazı örneklerde çokluk 3. şahıs ekinde yer alan /l/ ünsüzü, kendisinden önce gelen geniş ve şimdiki zaman ekindeki /r/ ünsüzünü kendisine benzeştirmiştir²⁸:

- İte çörek *at*allar, yiyesi hētirine (ENT: 33); “İte, sahibi hatırına ekmek atarlar”.
- Atun arığına qarı *dēyeller*, igidün yoğsulına deli (ENT: 28); “Atın arığına yaşlı derler, yiğidin yoksuluna deli”.
- Kuş var, etin *yēyeller*; kuş var, et yēdir, dēller (ENT: 48); “Kuş var, etini yerler; kuş var, et yedir, derler”.

²⁵ Krş. Şireliyev 1962a: 111'de *sennen*, *içinnen*.

²⁶ *yovşan*: bir kısım bitki adı.

²⁷ *sidr-kāfur* (<Ar.): bir ölünün naaşını yıkamakta kullanılan doğal temizleyici.

²⁸ Krş. Paşayev 2004: 101'de *alıllar*, *açallar*, *baxallar*, *isteller*.

➤ Geriblükte çok yalan dëgilen, yarısına inanmasalar yarısına *inanullar* (ENT: 45); “Gariplikte çok yalan söyle, yarısına inanmasalar da yarısına inanırlar”.

7. Ünsüz İkizleşmesi

Metindeki bazı kelimelerde ünsüzlerin ikizleştiği görülür:

- Atnan *katır* savaştı, arada *eşşek* öldi (ENT: 28); “At ile katır savaştı, arada eşek öldü”.
- ‘Avratun ‘ekli olsaydı, *daşşakı* sinesinde bitmezdi (ENT: 45); “Kadının aklı olsaydı, taşağı göğsünde bitmezdi”.
- *Oşşurmağı* bes degül, yele de karşı durar (ENT: 32); “Osurması yetmezmiş gibi, yele de karşı durur”.
- Deve satan, *köşşek* alabülmez (ENT: 42); “Deve satan, deve yavrusu alamaz”.

8. Ünsüz Düşmesi

/y/ **düşmesi**: Azerbaycan sahasında /y/ ünsüzünün, ilk hecesinde dar ünlü bulunan belirli bazı kelimelerin başında sistemli bir şekilde düşmesi karakteristiktir (Rüstemov ve Şireliyev 1967: 6; Ergin 1997a: 106; Karahan 1996: 31). Metinde /y/ ünsüzünün kelime başında düştüğü örnekler:

- Çarığında *itiren*, patavasında *tapar* (ENT: 38); “Çarığında yitiren, patasında²⁹ bulur”.
- Bu *ilki* cüce, bildirki cüceye *cü-cü* örgedir (ENT: 36); “Bu yılki civciv, bildirki civcive *cü-cü*³⁰ öğretir”.
- *Hüblükün* gëtdi; dağlar, el senden *üz* dönderdi (ENT: 40); “İyiliğin gitti, dağlar, memleket senden yüz çevirdi”.
- İlan, *ulduz* görmiyince *cân* vërmez (ENT: 34); “Yılan, yıldız görmeyince can vermez”.
- Dağlar ne keder *uca* olsa, üstinden yollar aşar (ENT: 40); “Dağlar ne kadar yüce olsa da, üstünden yollar aşar”.
- *Ürek* yansa, gözden yaş *çihâr* (ENT: 32); “Yürek yansa, gözden yaş çıkar”.

/r/ **düşmesi**: Bazı örneklerde teklik 3. şahıs bildirme ekinde bulunan /r/ ünsüzü düşmüştür:

- Köyüle güc *yoğdı* (ENT: 50); “Gönüle güc yoktur”.
- Bala başa *belâdı*, olmasa *Kerbela’dı* (ENT: 34); “Çocuk başa beladır, olmasa Kerbela’dır”.
- Deveye dëdiler, boynun *egridi*; dëdi, haram *düzdi?* (ENT: 42); “Deveye demişler, boynun eğri; deve de demiş, nerem düzdür?”.
- Yağşılığa *yağşılık*, her kişinin *işidi*; yamanluğa *yağşılık*, er kişinin *işidi* (ENT: 51); “İyiliğe iyilik, her kişinin işidir; kötülüğe iyilik, er kişinin işidir”.

Bir örnekte çokluk 3. şahıs ekindeki /r/ ünsüzü düşmüştür:

- Çalma kapımı, *çalalla* kapuvı (ENT: 38); “Çalma kapımı, çalarlar kapını”.

Başka bir örnekte ise teklik 2. şahıs emir çekiminde fiilin sonundaki /r/ ünsüzü düşmüştür³¹:

²⁹ *patava*: sargı, bağ, atkı.

³⁰ *cü-cü*: civcivleri çıkardığı ses.

➤ Tarısız yèrde *otu*, büyüksüz yère oturma (ENT: 37); “Tanrısız yerde otur, büyüksüz yerde oturma”.

/ş/ **düşmesi**: Teklik 2. şahıs öğrenilen geçmiş zaman çekiminde zaman ekindeki /ş/ ünsüzü, şu örneklerde düşmüştür³²:

➤ Elivi dellâl eline *vèrmemüsen* (ENT: 30); “Elini tellal eline vermemişsin”.

➤ Dede *görmemüsen* dèyürsen, bes Şâhkulu da bir dededür (ENT: 41); “Dede görmemişsin; ama Şahkulu da bir dededir, diyorsun”.

/ŋ/ **düşmesi**: Metindeki bazı kelimelerin ortasında /ŋ/ ünsüzü düşmüştür³³:

➤ Toydan *sora* bès min altun vèren çoğ olur (ENT: 45); “Düğünden sonra beş bin altın veren çok olur”.

sora<Etü. *soŋ* (Clauson 1972: 832).

➤ Büyügin tanımayan, *Tarı’sın* tanımaz (ENT: 36); “Büyüğünü tanımayan, Tanrı’sını tanımaz”.

Tarı<ETü. *teŋri* (Clauson 1972: 523).

/n/ **düşmesi**: /n/ ünsüzü, şu kelimedede diş sesi /t/ ünsüzünden önce düşmüştür:

➤ Tarı bilir, *ketde* günâhkâr kimdi (ENT: 37); “Tanrı bilir, köyde günahkâr kimdir”.

ket <Soğ. *kent* (Clauson 1972: 728).

9. Yer Değiştirme

Bu ses olayı, kelime ortasındaki komşu veya uzak seslerin boğumlanma noktası bakımından zordan kolaya doğru söyleyişi kolaylaştırmak maksadıyla değişmesidir. Yer değiştirme olayına metinden örnekler:

➤ Özge *arvadı*, göze güzel geli (ENT: 31); “Başkasının karısı, göze güzel gelir”.

➤ Büyük *körpi* olsa, üstinden keçmemek gerek (ENT: 36); “Büyük köprü de olsa, üstünden geçmemek gerek”.

➤ *Çölmege* sıçmak âsândı, dönderüb yumağı çetindi (ENT: 39); “Çömleğe sıçmak kolaydır; ama çömleği döndürüp yıkaması zordur”.

Şekil Bilgisi Özellikleri

1. Kimi örneklerde iyelik ekli isimler, ayrıca ek almadan “belirli” nesne olarak kullanılmıştır³⁴:

➤ *Sirrün* dème yârüva, yârün da bir yâri var (ENT: 43); “Yârine sırrını söyleme; çünkü yârin de bir yâri vardır”.

➤ *Ķapun* uca kayır, devesini Allah yetirür (ENT: 46); “Kapını yüksek yap, devesini Allah ulaştırır”.

³¹ Krş. Karini 2009: 109’da *du* “dur”, *götü* “götür”, *otu* “otur”; Doğan 2010: 95’te *gês ge otu* “geç gel otur”.

³² Krş. Sarıkaya 1998: 281’de *gelmisen* “gelmişsin”, *olmusan* “olmuşsun”.

³³ Krş. Doerfer ve Hesche 1989: 36’da *sora*.

³⁴ Krş. Ergin 1997b: 478; Gülsevin 2007: 34.

➤ *Götün* vër mene, özün burnundan sıç (ENT: 50); “Götünü bana ver, kendin burnundan sıç”.

Teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra yükleme hâli eki genellikle +*n*'dir³⁵:

➤ *Oğlın* têt evlendiren, pëşimân olmaz (ENT: 32); “Oğlunu tez evlendiren, pişman olmaz”.

➤ *İt*, *kulağın* kesenden kôrhar (ENT: 33); “İt, kulağını kesenden korkar”.

➤ *Su*, gelende *yolın* tapar (ENT: 44); “Su, aktığında yolunu bulur”.

➤ *Oğul*, atasından *güclüsin* bilmez; nöker, ağasından (ENT: 31); “Oğul, babasından güçlüsünü bilmez; uşak da ağasından”.

Yükleme hâli eki +*n*, bir örnekte iyelik ekli kelime olmadan kullanılmıştır:

➤ Dağdaki geldi, *bāğdakin* kovdı (ENT: 41); “Dağdaki geldi, bağdakini kovdu”.

Ünlüyle biten kelimelerden sonra yükleme hâli eki +*nI*'dir:

➤ *Akzı egrini*, dalıdan tanımağ olur (ENT: 29); “Ağzı eğri, arkadan tanınır”.

➤ *Ölini* öz hōşına koysan, sıçar kefeni batırır (ENT: 31); “Ölü, kendi keyfine bırakılırsa sıçar kefeni batırır”.

➤ *Hācī hācimi* Mekke'de görer (ENT: 39); “Hacı, hacıyı Mekke'de görür”.

➤ *Sēvdāni* pul ayırır, *da'vāni* kılıç (ENT: 44); “Sevdayı para ayırır, davayı kılıç”.

İki örnekte *min-* ve *söy-* fiilleri, yükleme hâli ekli tamlayıcılarla kullanılmıştır³⁶:

➤ *Söyme gedā atamı*, *söyerem* beg *atavı* (ENT: 44); “Sövme fakir atama, söverim zengin atana”.

➤ *Gāh miner* baba, *dayı*; *gāh miner* day, *babanı* (ENT: 49); “Gāh biner baba, taya; gāh biner tay, babaya”.

➤ Teklik 1. ve 2. şahıs zamirlerinden sonra yönelme hâli eki ince ünlüdür:

➤ *Sen mene* pilov vër, kerelikde vër, kermelikde vër (ENT: 43); “Sen bana pilav ver, kerelikte³⁷ ver, kermelikte³⁸ ver”.

➤ *Konşıya* bir inek iste, *Tarı sene* iki inek vërsün (ENT: 47); “Komşuya bir inek iste, Tanrı sana iki inek versin”.

2. Bazı örneklerde geniş zaman eki olarak teklik 3. şahısta -*I* şekli kullanılmıştır³⁹:

➤ *Öküzi* yihılana yol gösteren *çoğ olı* (ENT: 32); “Öküzü yıkılana yol gösteren çok olur”.

➤ *Üz*, üzden *utanı* (ENT: 31); “Yüz, yüzden utanır”.

³⁵ Gülsevin (2007: 14-15) +*n*'yi, teklik 3. şahıs iyelik eki olarak değerlendirir ve bu ek üzerinde; *eteg+üm dut-*, *eteg+ün dut-*, *eteg+in dut-* örneklerinde görüldüğü gibi eksiz yükleme hâli bulunduğunu belirtir.

³⁶ Krş. Ergin (1991: 97)'de *tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz*; Gülsevin (2007: 36)'da *gitti begler mürveti, binmişler birer atı*; Özkan 2011: 512-522.

³⁷ *kerelik*: koyunların yatak yeri.

³⁸ *kermelik*: tezeklerin biriktirildiği yer.

³⁹ Krş. Bayatlı 1996: 101'de *alı, öli*; Paşayev 2004: 200-201.

➤ Oha var, dağdan *éndiri*; oha var, dağa *çıhardı* (ENT: 32); “Oha var, dağdan indirir; oha var, dağa çıkartır”.

➤ Halälzâde *barışdırı*, herâmzâde *karışdırı* (ENT: 40); “Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır”.

Geniş zamanın teklik 1. şahıs olumsuz çekimi *-maram* şeklinde geçer:

➤ Ac dëyer, *doymaram*; toh dëyer, *acmaram* (ENT: 29); “Aç, doymam, der; tok, acıkmam, der”.

Geniş zamanın teklik 3. şahıs olumsuz çekimi *-mAz* şeklindedir:

➤ Êşege güci *çatmaz*, pālânın tabdar (ENT: 30); “Eşeğe gücü yetmez, eşeğin palanını tekmeler”.

➤ Dolı kuyıya bit *düşmez* (ENT: 42); “Dolu kuyuya bit düşmez”.

➤ Uzun kössöv el *yandırmaz* (ENT: 31); “Uzun kössöv⁴⁰ el yakmaz”.

Teklik 3. şahıs şimdiki zaman eki olarak iki örnekte *-(y)ırı*, *-(y)UrI* şekilleri geçer⁴¹:

➤ Arı yuvasına çöp *uzadı* (ENT: 28); “Arı yuvasına çöp uzatıyor”.

➤ Tâze dellek gelüb kâküli yana *koyurı* (ENT: 38); “Taze berber gelip kâkülü yana koyuyor”.

➤ Savuğ, demir *dögüri* (ENT: 44); “Soğuk, demir dövüyor”.

3. Öğrenilen geçmiş zaman eki olarak *-mXş* ve 3. şahıslarda *-(y)Ub*, *-(y)UbdI* şekilleri yer alır:

➤ Çok daşak *görmüşduk*, zınkırovlusun *görmemişduk* (ENT: 39); “Çok taşak görmüştük; ama zillisini görmemiştik”.

➤ Çoh küpeler, küzeler yanında *sınub* (ENT: 39); “Çok küpler, testiler yanında kırılmış”.

➤ Peygamber, evvel öz cânına du ‘â *éleyüb* (ENT: 34); “Peygamber, önce kendi canına dua etmiş”.

➤ Şavâb *tökülübdi*, yığanı yoğdı (ENT: 38); “Sevap dökülmüş, toplayanı yoktur”.

➤ Böyüğe büyük *dëyübler*, küçüğe küçük (ENT: 36); “Büyüğe büyük demişler, küçüğe küçük”.

4. İki örnekte şart eki, teklik 2. şahısla çekiminde yuvarlak ünlülü *-so*, *-sö* şekillerindedir⁴²:

➤ Këçen güne gün yëtmez, *calğason* günü güne (ENT: 49); “Geçen güne gün yetmez, eklesen günü gününe”.

➤ Yabuya tîmâr *ëlesön*, şitil atar (ENT: 51); “Arık at, tımar edilse çifte atar”.

5. Teklik 1. şahıs emir eki *-(y)Xm* şeklindedir:

➤ Çomağın o başın *çövirüm* (ENT: 39); “Çomağın o başını çevireyim”.

⁴⁰ *kössöv*: ateş karıştırmaya yarayan bir ucu yanmış odun.

⁴¹ Krş. Mirzezade 1962: 244; Adamović 1985: 131; Ergin 1971: 144-145.

⁴² Krş. Karini 2009: 173'te *dë'sön*, *atabilme'sön*

➤ Hekün ağzı, benim götüm degül; dabanımı *koym*, *déyim*, danışma (ENT: 40); “Halkın ağzı, götüm değil ki; tabanımı koyayım, konuşma, diyeyim”.

➤ Koy men keşavı *götürüm*, sen şallaqla (ENT: 48); “Bırak ben kaşağıyı götüreyim, sen kamçıla”.

Bazı örneklerde teklik 2. şahıs emir eki olarak *-gIIAn* kullanılmıştır⁴³:

➤ Kêçelün kêçellügilen ne işün, sözünün kêçerlügilen *olgilan* (ENT: 49); “Kelin, kelliği ile ne işin var, sözünün geçerliğine bak”.

➤ Bir poğ *yêgilen*, atan baban yemiş ola (ENT: 35); “Bir bok ye ki, onu atan baban yemiş olsun”.

➤ Bu derd ilen *oturgilen* ki, âzād olusan gemden (ENT: 37); “Bu derd ile otur ki, gamdan azat olursun”.

6. Gereklilik için *gerek* *-(y)A* şekli geçmektedir⁴⁴:

➤ Bulağ, *gerek* eşlinden bulağ *ola* (ENT: 37); “Bulak, aslından bulak olmalı”.

➤ Baħmaknan âdemizād örgense, itler *gerek* sallāh *ola* (ENT: 34); “Bakmakla insanoğlu öğrense, itler kasap olmalı”.

7. Bir örnekte *-duk*’lu sıfat-fiille yapılmış isim tamlamasında tamlayan unsuru eksizdir:

➤ *Sen saydıķun* koy dursun, gör felek ne sayacak (ENT: 43); “Senin saydığın koy dursun, gör felek sayacak”.

Metinde *-(y)An* sıfat-fiil ekinin, genellikle *-dXk* sıfat-fiil ekinin işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Bu şekildeki *-(y)An*’lı sıfat-fiil grubu örneklerinde de tamlayan unsuru eksizdir⁴⁵:

➤ *Ēl atanı* heķ atar, *ēl tutanı* heķ tutar (ENT: 33); “Halkın attığını Hak tutar, halkın tuttuğunu Hak tutar”.

➤ *Tarı istiyeni*, kurt yemez (ENT: 37); “Tanrı’nın istediğini, kurt yemez”.

➤ *Tülki yeyeni*, aslan kúsdurabilmiyüb (ENT: 38); “Tilkinin yediğini, aslan kusturamamış”.

➤ *Tarı yandıran* çırāğı, kêçirtmek olmaz (ENT: 40); “Tanrı’nın yaktığı çerağ, söndüremez”.

➤ *Heķ yandıran* çırāğı, kêçirtmek olmaz (ENT: 40); “Hakkın yaktığı çerağ, söndürülemez”.

➤ *Şer’ kesen* barmak, ağrımaz (ENT: 44); “Şeriatın kestiği parmak, ağrımaz”.

➤ *Sen gören* ağaçları, küreklige kesdiler (ENT: 44); “Senin gördüğün ağaçları, küreklige kestiler”.

➤ *Koyun olmiyan* yerde, keçiye ‘Ebd’ül-kerim ağa dèyeller (ENT: 47); “Koyunun olmadığı yerde, keçiye Abdul Kerim ağa derler”.

8. *-memiş* şekli, zarf-fiil eki olarak *-mAdAn* zarf-fiil ekinin işlevinde kullanılmıştır⁴⁶:

⁴³ Krş. Caferoğlu 1989: 10; Doerfer 2006: 108.

⁴⁴ Krş. Hasan 1979: 458’de *gere kalasan, gere kalağ*; Bulut 2000: 165.

⁴⁵ Krş. Ergin 1997b: 472’de *kızlar oturan*; Eckmann 2003: 100’de *sén bilmegen*; Gökdağ 2006: 173’te *deryaya atan*.

⁴⁶ Krş. Karahan 1994: 226’da *Almamış gelemem*.

➤ *Yerimemiş* yögürür (ENT: 52); “Yürümeden koşar”.

Bu zarf-fiil eki, başka bir örnekte ayrılma hâli ekiyle genişlemiş şekliyle görülür⁴⁷:

➤ *Akacı götürmemişden* oğrı pişik me‘lüm olur (ENT: 29); “Ağacı götürmeden hırsız kedi malum olur”.

-(y)*XncA* zarf-fiil eki, “-(y)IncAyA kadar” anlamında sınırlama işlevine sahiptir⁴⁸:

➤ *Bildirçinün* beğlügi, darı hırmanı *savuşincadur* (ENT: 37); “Bildircinin beyliği, darı harmanı bitinceye kadardır”.

➤ *Kısıla kısıla* behişte *gëdince*, oşşura oşşura cehenneme gët (ENT: 47); “Sıkıla sıkıla cennete gidinceye kadar, osura osura cehenneme git”.

➤ *Keşşebden* minnet *çekince*, daşaklarımın etini yeyerem (ENT: 47); “Kasaptan minnet çekinceye kadar, taşaklarımın etini yerim”.

➤ *Kāsibun* oğlu *olunca*, dövletlünün kulu olasan (ENT: 48); “Fakirin oğlu oluncaya kadar, zenginin kulu olasan”.

➤ *Ekillü*, fikir *ëleyünce*; deli, vırar kēçer (ENT: 45); “Akıllı, fikir edinceye kadar; deli, geçer gider”.

➤ *Yoğun işgelünce*, işge üzülü (ENT: 52); “Kalın incelinceye kadar, ince kopar”.

Bazı örneklerde *sonra* edatı, ayrılma hâli ekinden sonra kullanılmamıştır:

➤ *Evvel yoldaş, onnan yol* (ENT: 31); “Evvel yoldaş, ondan sonra yol”.

➤ *Evvel ta‘ām, onnan kelām* (ENT: 31); “Evvel yemek, ondan sonra kelam”.

➤ *Evvel meşlehet, onnan meşveret* (ENT: 31); “Evvel iş, ondan sonra danışma”.

Çeviri Yazı İşaretleri

/ā/, /ā/ : /a/, /ā/ /e/

/ā/, /ā/ : /è/, /ı/, /i/

/o/, /ö/, /u/, /ü/

/b/

/p/, /b/

/t/

/s/

/c/

/ç/

/h/

/h/

⁴⁷ Krş. Doğan 2010: 199’da *gelmemişden gabax*.

⁴⁸ Krş. Gülsevin 2007: 126’da *gerek aña ölince tapavuz*.

/د/	: /d/
/ذ/	: /z/
/ر/	: /r/
/ز/	: /z/
/س/	: /s/
/ش/	: /ş/
/ص/	: /s/
/ض/	: /z/
/ط/	: /t/
/ظ/	: /z/
/ع/	: /ʿ/
/غ/	: /ğ/
/ف/	: /f/
/ق/	: /k/
/ك/	: /k/, /g/
/ل/	: /l/
/م/	: /m/
/ن/	: /n/
/و/	: /o/, /ō/, /ö/, /u/, /ū/, /ü/, /v/
/ه/	: /a/, /e/, /h/
/ی/	: /ı/, /î/, /i/, /î/, /è/

Diğer İşaretler ve Kısaltmalar

//	: Fonem parantezi
<	: Bu şekilden gelir.
>	: Bu şekle gider.
-	: Fiil kökü, fiil kök ve gövdesine gelen ek.
+	: İsim kök ve gövdesine gelen ek.
Ar.	: Arapça
bkz.	: bakınız
çev.	: çeviren
ed.	: editör
ENT	: <i>Emşāl ü Neşāyih-i Türki</i> bkz. DOĞAN (2013).
Far.	: Farsça

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

hzl.	: hazırlayan
Krş.	: karşılaştırmamız
Soğ.	: Soğdça
A	: /a/, /e/
I	: /ı/, /i/
U	: /u/, /ü/
X	: /ı/, /i/, /u/, /ü/
/ŋ/	: damak /n/’si

KAYNAKÇA

- ADAMOVIĆ Milan (1985) *Konjugationsgeschichte der Türkischen Sprache*. Leiden: E. J. Brill.
- Ahmet Vefik Paşa (1871) *Türki Durûb-ı Emsâl-Atalar Sözü*. İstanbul.
- AKSOY Ömer Asım (1993) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ARAT Reşit Rahmeti (1991) *Eski Türk Şiiri*. Ankara.
- ATALAY Besim (1991) (çev.) *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini “Endeks” IV*. Ankara: TDK Yayınları.
- AZERLU Ehmed (1994) *Tebriizden Dört Defter (Atalar sözleri, meseller, hikmetler)*. Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı.
- BAYAT Ali Haydar (1992) *Oğuzname (Emsâl-i Mehmedali) XVI. yy. da Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- BAYATLI Hidayet Kemal (1996) *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- BERENCE Ali Muhammedî (1379) *Ferheng-i Darbü’l Meselha-yı Afşar-ı Azerbaycan*. Tahran.
- BİRTEK Ferit (1944) *En Eski Türk Savları I*. Ankara: TDK Yayınları.
- BULUÇ Sadettin (1978) “Eski Bir Elyazmasında Bulunan Türk Atasözleri”, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*. Ankara, s. 11-26.
- BULUÇ Sadettin (2007a) “Kerkük Hoyrat ve Mânilerinde Başlıca Ağız Özellikleri”, *Makaleler*. (hzl. Zeynep Korkmaz), Ankara: TDK Yayınları, s. 271-280.
- BULUÇ Sadettin (2007b) “Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri”, *Makaleler*. (hzl. Zeynep Korkmaz), Ankara: TDK Yayınları, s. 280-284.
- BULUT Christiane (1999) “Klassifikatorische Merkmale des Iraktürkischen”, *Orientalia Suecana* 48. Sweden, s. 5-27.
- BULUT Christiane (2000) “Optative Constructions in Iraqi Turkmen”, *Studies on Turkish and Turkic Languages, Proceedings of the IXth International Conference on Turkish Linguistics*, (ed. Aslı Göksel, Celia Kerslake), Lincoln Collage, Oxford, August 12-14, 1998, *Turcologica* 46. Wiesbaden, s. 161-169.
- CAFEROĞLU Ahmet (1930) “Orhon Abidelerinde Atalarsözü”, *Halk Bilgisi Haberleri*. C. 1, S. 3, s. 43-46.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- CAFEROĞLU Ahmet (1989) “Türkçemizde -ğıl ve -gil Emir Eki”, *TDAY Belleten* 1971. (2. Baskı), Ankara, s. 1-10.
- CLAUSON Sir G. (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- ÇINAR Yıldız (1996) *Hazihü'l Risalet-i Min Kelimat-ı Oğuzname el-Meşhur bi-Atalar Sözü*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.
- DEHHARGANÎ Mahmudoglu Alikulu Vaiz (1294) *Vatan Dili Türki Meseller*. Meşhed Esedağa (Taşbasma Atelyesi).
- DOERFER Gerhard ve HESCHE Wolfram (1989) *Südghusische Materialien aus Afganistan und Iran*. Wiesbaden.
- DOERFER Gerhard (2006) “Irano-Turkic”, *Turkic-Iranian Areas, Historical and Linguistic Aspect*, (ed. Lars Johanson and Christiane Bulut), *Turkologiya* 62. Wiesbaden, s. 93-113.
- DOĞAN Talip (2010) *Urmiye Ağızları*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- ECKMANN János (2003) *Çağatayca El Kitabı*. (çev. Günay Karaağaç), Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELİZADE Samet (1987) *Oğuzname*. Bakı: Yazıcı.
- EMİNOĞLU Emin (2010) *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlük Kaynakçası*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- ERCİLASUN Ahmet Bican (2002) *Kars İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- ERGİN Muharrem (1971) *Azeri Türkçesi*. İstanbul.
- ERGİN Muharrem (1991) *Dede Korkut Kitabı-I, Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: TDK Yayınları.
- ERGİN Muharrem (1997a) *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERGİN Muharrem (1997b) *Dede Korkut Kitabı II, İndex-Gramer*. Ankara: TDK Yayınları.
- EYÜBOĞLU E. Kemal (1973) *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*. (I. Kitap), İstanbul: Doğan Kardeş Sanayii A.Ş.
- EYÜBOĞLU E. Kemal (1975) *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Tabirler)*. (II. Kitap), İstanbul.
- FEREHANÎ Ebu'l Kasım Elekber (1378) *Dustân-ı Dastân*. Tahran.
- GEMALMAZ Efrasiyap (1995) *Erzurum İli Ağızları, C. 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÖKDAĞ Bilgehan A. (2006) *Salmas Ağzı. Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme*. Çorum: Karam Yayınları.
- GÖKDAĞ B. A. (2011) “Hamse Türkleri ve Ağzı”, *Diyalektolog*. Sayı 3, Kış, s. 1-9.
- GÖNEN Sinan (2006) *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- GÜLENSOY Tuncer (1979) “Kutadgu Bilig’de Hikmetler”, *Türk Kültürü*. C. IX, S. 98, s. 89-105.
- GÜLSEVİN Gürer ve BOZ Erdoğan (2004) *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- GÜLSEVİN Gürer (2007) *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÜVAHÎ (1990) *Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)*. (hzl. Mehmet Hengirmen), Ankara: Kültür Bakanlığı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- HASAN Hüseyin Şahbaz (1979) *Kerkük Ağzı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- HAYDAR Çoban Hıdır (1979) *Irak Türkmen Ağzıları*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- HEYET Cevat (1988) “Oğuzname veya Mecmau’l Emsâl-i Mehmet Ali”, *Türk Kültürü*. C. XXVI, s. 307, , s. 43-48.
- KADI Murad Durdı (1376) *Atalar Nakli*. Hacı Talayı Yayınevi.
- KARAHAN Leylâ (1994) “Anadolu Ağzılarında Kullanılan Bazı Zarf-fiil Ekleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları XXXII-12*. Ankara.
- KARAHAN Leylâ (1996) *Anadolu Ağzılarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- KARİNİ Jahangir (2009) *Erdebil İli Ağzıları*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KIZIL Meşhedkulu (1382) *Atalar Nakli*. Tahran.
- KORKMAZ Zeynep (1994) *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları*. Ankara: TDK Yayınları.
- KUDS Yakup (1359) *Atalar Sözü (Goftâr-i Niyakân)*. (1. C.). Tahran: Neşr-i Novid.
- KUT Günay (1986) “Atasözleri ve Deyimlere Ait Manzum ve Minyatürlü Bir Eser”, *Yıllık I*. İstanbul, s. 73-112.
- LEVEND Agâh Sırrı (1988) “Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler”, *TDAY-Belleten 1961*. Ankara, s. 137-146.
- M. Said Tekezâde (1895) *Durâb-ı Emsâl-i Türkiyye Yâhud Atalar sözü*. İstanbul: Kasbar Basımevi.
- MARAĞAİ Abbaskulu (1996) *Emsali-Türkane (Türk atalar sözleri)*. (hızl. Büyük Resul oğlu), Bakı: Kartal Neşriyatı.
- Mîrzâ ‘Elineki Merâğî. Emsâl ü Neşâyihi-i Türkî. Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. (Haz. Talip Doğan) (2013), Ankara: Vizyon Yayınevi.
- MİRZEZADE Hüseyin (1962) *Azerbaycan Dilinin Tarihi Morfolojyası*. Bakı.
- MÜCTEHİDÎ Ali Esger (1332) *Emsâl-i Hikem Der Zebân-i Mahalli-yi Azerbaycan*. Tebriz.
- Necip Asım (Yazıksız) (1921) *Eski Savlar*. İstanbul.
- NERİMAN OĞLU Kamil Veli ve UĞURLU Fehri (1993) *Oğuznameler*. Bakı.
- OY Aydın (1972) *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul.
- OY Aydın (1991) “Ata Sözü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. IV, s. 44-46.
- ÖZCAN Ali (1984) “Kutadgu Bilig’de Atasözleri ve Hikmetler”, *Erciyes*. 7 (79), Temmuz, s. 19-20.
- ÖZKAN Abdurrahman (2011) “Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları Ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler”, *Turkish Studies*. Volume 6/1, Winter, s. 512-522.
- PAŞAYEV Gazanfer vd. (2004) *Irak Türkmen Lehçesi*. Bakı: Elm, Nurlan.
- PERİZÂD Muharrem (1380) *Atalar Sözü’nün İnkişafı*. Tebriz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- RÜSTEMOV R. E. Ve ŞİRELİYEV M. Ş. (1967) *Azerbaycan Dilinin Gerb Grubu Dialekt ve Şiveleri C. I.* Bakı.
- SAKAOĞLU Saim (2001) *Dîvânü Lûgati't-Türk'te Türk Halk Edebiyatı.* Konya.
- SARIKAYA Mahmut (1998) *Güney Azerbaycan Türkçesi Grameri.* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- SERTKAYA Osman Fikri (1983) "Eski Türk Atasözleri Üzerine", *Şükrü Elçin Armağanı.* Ankara, s. 275-291.
- SETTARÎ Ferhengiz Hanım Hacı (1382) *Yurdumun Deyerli Sözleri.*
- SÖNMEZ Işık (1998) *Untersuchungen zu den Aserbaidshanischen Dialekten von Qaradağ, Mugan, Zänca.* Göttingen.
- ŞİRELİYEV M. Ş. (1962a) *Azerbaycan Dialektolojyasının Esasları.* Bakı.
- ŞİRELİYEV M. Ş. (1962b) *Azerbaycan Dilinin Nahcıvan Grubu Dialekt ve Şiveleri.* Bakı.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri (2005) *Eski Türkiye Türkçesi.* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şinasi (1863) *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye.* İstanbul.
- Vâcid (1859) *Durûb-ı Emsâl.* İstanbul.
- VAHİD Hüseyin Feyzullahî (1366) *Atalar Sözü Ağlın Sözü.* Tebriz.
- VEFAYÎ Zühre Hanım (1374) *Darbü'l-Meseller.* Tebriz.
- Veled Çelebi (İzbudak) (1936) *Atalar Sözü.* İstanbul: TDK Yayınları.
- YUSUFÎ Muhammed Hasan (1377) *İl Sözleri.* Tahran.
- ZAFERHAH Ali (1370) *Ata Babalar Deyibler.* Tebriz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

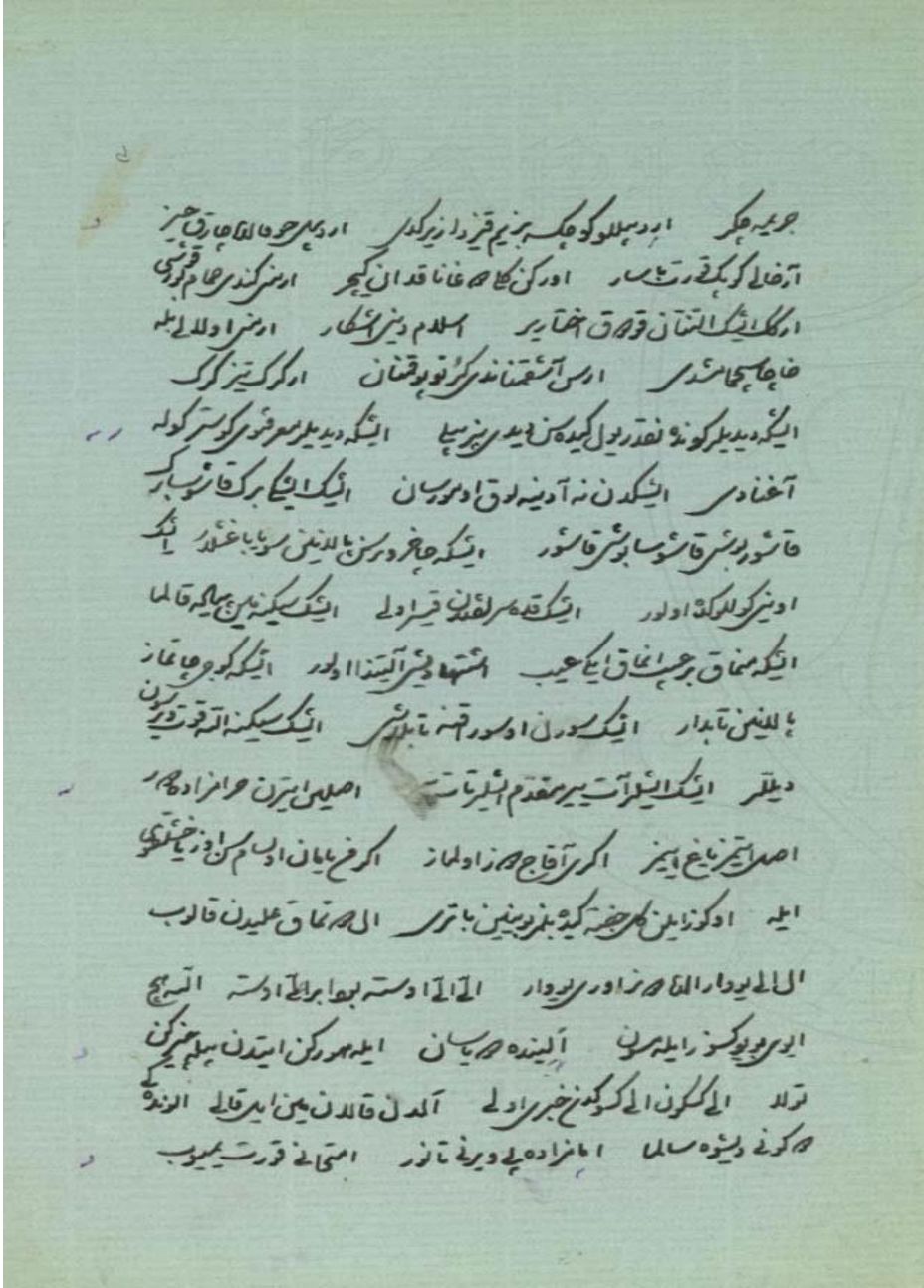
Tıpkıbasım Örnekleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

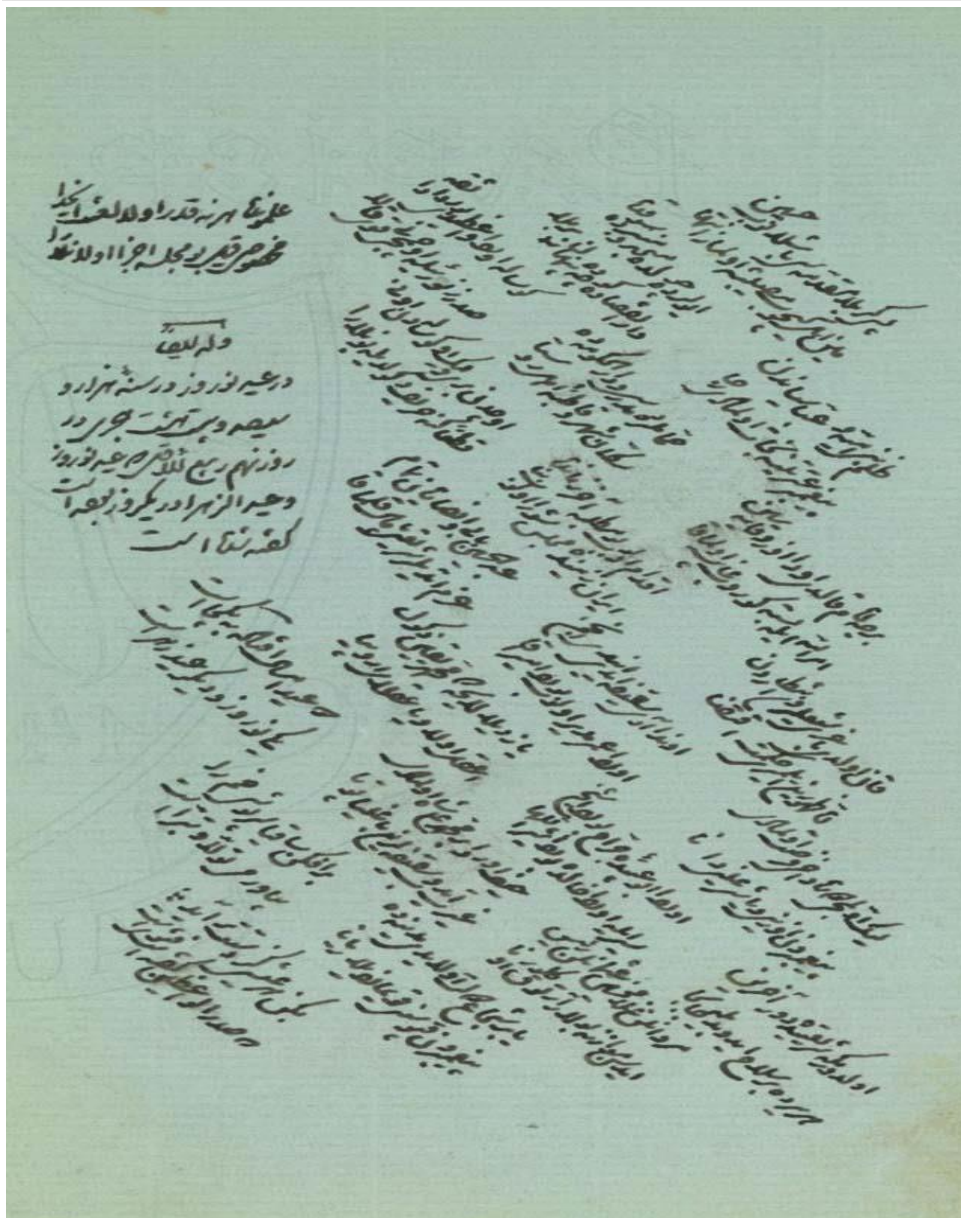

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

